(טו) לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ:

טו לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר, בְּדִין לָא תִסַּב אַפֵּי מִסְכֵּינָא, וְלָא תֶהְדַּר אַפֵּי רַבָּא: בְּקִשְׁטָא, תְּדִינֵיהּ לְחַבְרָךְ.

רס״י ◂ **לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט**: מְלַמֵּד שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין קָרוּי עַוָּל, שָׁנָאוּי וּמְשֻׁקָּץ, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, שֶׁהֶעָוֶל קָרוּי תּוֹעֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים, כה, טז): ״כִּי תוֹעֲבַת ה׳ וְגוֹ׳ כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל״, וְהַתּוֹעֵבָה קָרוּי שֶׁקֶץ וְחֵרֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם, ז, כו): וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ. שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְגוֹ׳״. **לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל**: (ת״כ) שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָנִי הוּא זֶה וְהֶעְשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ בַּדִּין וְנִמְצָא מִתְפַּרְנֵס בִּנְקִיּוּת. **וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל**: שֶׁלֹּא תֹּאמַר: עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא זֶה, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּכִשְׁתּוֹ? עָנֹשׁ יֵשׁ בַּדָּבָר! לְכָךְ נֶאֱמַר: ״וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל״. **בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ**: כְּמַשְׁמָעוֹ. דָּבָר אַחֵר: הֱוֵי דָּן אֶת חֲבֵרְךָ לְכַף זְכוּת:

(טז) לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה:

טז לָא תֵיכוֹל קָרְצִין בְּעַמָּךְ, לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְחַבְרָךְ: אֲנָא, יְיָ.

רס״י ◂ **לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל**: אֲנִי אוֹמֵר: עַל־שֵׁם שֶׁכָּל מְשַׁלְּחֵי מְדָנִים וּמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרָע, הוֹלְכִים בְּבָתֵּי רֵעֵיהֶם לְרַגֵּל מַה יִּרְאוּ רַע, אוֹ מַה יִּשְׁמְעוּ רַע לְסַפֵּר בַּשּׁוּק, נִקְרָאִים ׳הוֹלְכֵי רָכִיל׳, הוֹלְכֵי רְגִילָה אשפיימנ״ט בְּלַעַ״ז. וּרְאָיָה לִדְבָרַי, שֶׁלֹּא מָצִינוּ ׳רְכִילוּת׳ שֶׁאֵין כָּתוּב בִּלְשׁוֹן ׳הֲלִיכָה׳: ״לֹא תֵלֵךְ רָכִיל״, ״הֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל״ (ירמיה, ו, כח); וּשְׁאָר לָשׁוֹן הָרָע אֵין כָּתוּב בּוֹ הֲלִיכָה (תהילים, קא, ה): ״מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ״, (שם, קכ, ג): ״לָשׁוֹן רְמִיָּה״, (שם, יב, ד): ״לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת״. לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר: ״רָכִיל״, לְשׁוֹן הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל, שֶׁהַכַּ״ף נֶחֱלֶפֶת בְּגִימֶ״ל, שֶׁכָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁמּוֹצְאֵיהֶם מִמָּקוֹם אֶחָד מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בָּזוֹ; בֵּי״ת בְּפֵ״א, וְגִימֶ״ל בְּכָ״ף, וְקוֹ״ף בְּכָ״ף, וְנוּ״ן בְּלָמֶ״ד, וְזַי״ן בְּצָדֶ״י. וְכֵן (שמואל ב, יט, כח): ״וַיִּרְגֵּל בְּעַבְדֶּךָ״, רִגֵּל בְּמִרְמָה לֵאמֹר עָלַי רָעָה, וְכֵן (תהילים, טו, ג): ״לֹא רָגַל עַל־לְשֹׁנוֹ״, וְכֵן רוֹכֵל, הַסּוֹחֵר וּמְרַגֵּל אַחַר כָּל סְחוֹרָה, וְכֵן הַמּוֹכֵר בְּשָׂמִים לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶם הַנָּשִׁים, עַל־שֵׁם שֶׁמְּחַזֵּר תָּמִיד בָּעֲיָרוֹת, נִקְרָא ׳רוֹכֵל׳לְשׁוֹן רוֹגֵל. וְתַרְגּוּמוֹ: ״לָא תֵיכוֹל קוּרְצִין״, כְּמוֹ (דניאל, ג, ח): ״וַאֲכָלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא״; ״אֲכַל בֵּהּ קַרְצָא בֵּי מַלְכָּא״. נִרְאֶה בְּעֵינַי, שֶׁהָיָה מִשְׁפָּטָם לֶאֱכֹל בְּבֵית הַמִּקְבֶּל דִּבְרֵיהֶם שׁוּם הַלְעָטָה, וְהוּא גְּמַר חִזּוּק, שֶׁדְּבָרָיו מְקֻיָּמִים וּמַעֲמִידָם עַל הָאֱמֶת, וְאוֹתָהּ הַלְעָטָה נִקְרֵאת: ״אֲכִילַת קוּרְצִין״, לְשׁוֹן ״קֹרֶץ בְּעֵינָיו״ (משלי, ו, יג), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הוֹלְכֵי רָכִיל לִקְרֹץ בְּעֵינֵיהֶם וְלִרְמֹז דִּבְרֵי רְכִילוּתָן, שֶׁלֹּא יָבִינוּ שְׁאָר הַשּׁוֹמְעִים. **לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ**: לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ (ת״כ), כְּגוֹן: טוֹבֵעַ בַּנָּהָר, וְחַיָּה, אוֹ לִסְטִים בָּאִים עָלָיו. **אֲנִי ה׳**: נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר, וְנֶאֱמָן לְהִפָּרַע:

(יז) לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא:

יז לָא תִסְנֵי יָת אֲחוּךְ, בְּלִבָּךְ; אוֹכָחָא תּוֹכַח יָת חַבְרָךְ, וְלָא תְקַבֵּיל עַל דִּילֵיהּ חוֹבָא.

רס״י ◂ **וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא**: לֹא תַלְבִּין אֶת פָּנָיו בָּרַבִּים:

(יח) לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה:

יח לָא תְקוֹם וְלָא תְטַר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ, וְתִרְחֵמִיהּ לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ: אֲנָא, יְיָ.

רס״י ◂ **לֹא־תִקֹּם**: אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ! אָמַר לוֹ: לָאו. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ! אָמַר לוֹ: אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאִלַתְנִי – זוֹ הִיא נְקִימָה. וְאֵיזוֹ הִיא נְטִירָה? אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְךָ! אָמַר לוֹ: לָאו. לְמָחָר אָמַר לוֹ: הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ! אָמַר לוֹ: הֵא לְךָ, וְאֵינִי כְּמוֹתְךָ, שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי – זוֹ הִיא נְטִירָה, שֶׁנּוֹטֵר הָאֵיבָה בְּלִבּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם. **וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ**: (ת״כ) אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה:

(יט) אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ:

יט יָת קְיָמַי, תִּטְרוּן בְּעִירָךְ לָא תַרְכִּיב עֵירוּבִין, חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עֵירוּבִין; וּלְבוּשׁ עֵירוּבִין שַׁעַטְנֵיזָא, לָא יִסַּק עֲלָךְ.

רס״י ◂ **אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמֹרוּ**: וְאֵלּוּ הֵן: בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם וְגוֹ׳. חֻקִּים אֵלּוּ גְּזֵרוֹת מֶלֶךְ, שֶׁאֵין טַעַם לַדָּבָר. **וּבֶגֶד כִּלְאַיִם**: לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו״. יָכוֹל, לֹא יִלְבַּשׁ גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״בֶּגֶד״. מִנַּיִן לְרַבּוֹת הַלְבָדִים? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״שַׁעַטְנֵז״. דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ, טָווּי וְנוּז. וְאוֹמֵר אֲנִי: נוּז לְשׁוֹן דָּבָר הַנִּמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה לְחַבְּרוֹ. מישטי״ר בְּלַעַ״ז, כְּמוֹ: ׳חַזָּיָן לְנַאֲזֵי דְּאִית בְּהוֹן׳, שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן כְּמוּשׁ. פלישטר״א, וּלְשׁוֹן ״שַׁעַטְנֵז״, פֵּרוּשׁ מְנֻחָם: מַחְבֶּרֶת צֶמֶר וּפִשְׁתִּים:

(כ) וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְּשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יומתו [יוּמָתוּ] כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה:

כ וּגְבַר אֲרֵי יִשְׁכּוֹב יָת אִתְּתָא שִׁכְבַת זַרְעָא, וְהִיא אָמָא אֲחִידָא לְגִבַר, וְאִתְפְּרָקָא לָא אִתְפְּרִיקַת בְּכַסְפָּא, אוֹ חֵירוּתָא לָא אִתְיְהִיבַת לַהּ בִּשְׁטָר בִּקָּרְתָּא תְּהֵי בַּהּ לָא יְמוּתוּן, אֲרֵי לָא אִתְחָרְרַת.

רס״י ◂ **נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ**: מְיֻעֶדֶת וּמְיֻחֶדֶת לְאִישׁ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא, וּבְשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית שֶׁחָצְיָהּ שִׁפְחָה וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין, הַמְאֹרָסֶת לְעֶבֶד עִבְרִי, שֶׁמָּתַר בְּשִׁפְחָה, הַכָּתוּב מְדַבֵּר. **וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה**: פְּדוּיָה וְאֵינָהּ פְּדוּיָה, וּסְתָם ׳פְּדְיוֹן׳בְּכֶסֶף. (ת״כ, גיטין לט): **אוֹ חֻפָּשָׁה**: בְּשִׁטָר. **בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה**: הִיא לוֹקָה וְלֹא הוּא. יֵשׁ עַל בֵּית־דִּין לְבַקֵּר אֶת הַדָּבָר, שֶׁלֹּא לְחַיְּבָהּ מִיתָה, כִּי לֹא חֻפָּשָׁה וְאֵין קִדּוּשֶׁיהָ גְּמוּרִין. וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן, שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַלְקוּת יֵהָא בִּקְרִיאָה, שֶׁהַדַּיָּנִים הַמַּלְקִין קוֹרִין עַל הַלּוֹקֶה (דברים, כח, נח־נט): ״אֶם־לֹא תִשְׁמֹר וְגוֹ׳. . . וְהִפְלָא ה׳אֶת־מַכֹּתְךָ וְגוֹ׳״. **כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה**: לְפִיכָךְ אֵין חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין. הָא אִם חֻפָּשָׁה – קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין וְחַיָּב מִיתָה:

(כא) וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם:

כא וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵיהּ לְקֳדָם יְיָ, לְתָרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא דִכְרָא, לַאֲשָׁמָא.

(כב) וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא:

כב וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כָּהֲנָא בְּדִכְרָא דַאֲשָׁמָא, קֳדָם יְיָ, עַל חוֹבְתֵיהּ, דְּחָב; וְיִשְׁתְּבֵיק לֵיהּ, מֵחוֹבְתֵיהּ דְּחָב.

רס״י ◂ **וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא**: לְרַבּוֹת אֶת הַמֵּזִיד כְּשׁוֹגֵג: